

Hans Boot, *Opstandig Volk. Neergang en terugkeer van losse havenarbeid* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam; [Amsterdam]: Solidariteit, 2011, 558 pp., ISBN 978 90 72854 04 9).

De arbeidsmarkt is voortdurend aan veranderingen onderhevig en het is dan ook niet vreemd dat in het politieke discours vaak wordt verwezen naar die veranderingen. De toename van het aantal kleine zelfstandigen zonder personeel en het aantal mensen met een flexibel contract heeft geleid tot heftige discussies. Nederland is in Europa koploper wat betreft flexibilisering van de arbeidsmarkt, hoewel nog steeds ruim tachtig procent van de werknemers een vast contract heeft. Voorstanders van verdergaande flexibilisering zullen mogelijk niet denken dat ‘vroeger alles beter’ was, maar ze lijken wel te streven naar een terugkeer van oude verhoudingen. Eind negentiende eeuw werkten veel werknemers, toen nog arbeiders geheten, ook zonder vaste aanstelling.

In zijn dissertatie *Opstandig Volk. Neergang en terugkeer van losse havenarbeid*, neemt de auteur Hans Boot ons mee terug naar dat einde van die negentiende eeuw. In de grote havens van ons land, maar Boot beperkt zich vooral tot die van Amsterdam, werkten duizenden mannen op dagelijkse afroep. In kroegen en op andere schimmige plaatsen werden de sterksten en volgzzaamsten uit het stadsproletariaat gekozen (‘bestoken’) om een schip te laden of te lossen. Na afloop van het karwei werden ze betaald en konden ze weer in de rij staan voor de volgende opdracht.

Het bestaan van losse arbeid was vanaf het begin een van de speerpunten van de opkomende vakbeweging. Er is veelvuldig strijd gevoerd voor decasualisatie door middel van stakingen, pamfletten en petities. De havenondernemers zagen het als hun voordeel dat ze de arbeiders slechts op die momenten hoefden aan te nemen als er schepen aan wal lagen. Het ongeregelde karakter van de arbeid produceerde echter ook een type arbeider dat geen enkele binding voelde met het bedrijf en als het zo uitkwam het werk neerlegde om verhoging van het loon te bedingen of elders, bijvoorbeeld in de bouw, een klus aan te nemen. Ongeregeld werk ging hand in hand met een lage arbeidsmoraal. Dit aspect van de havenarbeid verklaart dat ook steeds meer ondernemers voorstander werden van een regulering van de arbeidsmarkt.

Aangezien het hemd echter nader dan de rok is, duurde het tot na de Tweede Wereldoorlog voordat de havenarbeiders allemaal in vaste dienst kwamen. Eerdere pogingen tot regulering hielden niet meer in dan de vorming van een soort

uitzendbureaus die verschillende groepen havenarbeiders een zekere voorkeursbehandeling toekenden. Pas in 1946 vormden de havenondernemers een havenpool, de Stichting Samenwerkende Havenbedrijven (SHB), waarbij de arbeiders echt in dienst waren. Dit had een dubbel voordeel; de arbeiders misten geen loon op dagen dat er eigenlijk geen werk voor ze was en de ondernemers liepen niet het risico dat ze mensen op drukke dagen naar bijvoorbeeld de bouw zagen uitwijken.

Als er niet voldoende werk was voor alle havenarbeiders die in dienst van de SHB waren dan moest deze 'leegloop' worden opgevangen. Op zijn 'polders' werden de kosten gedeeld. De ondernemers betaalden een deel, de overheid legde geld bij en de arbeiders ontvingen slechts tachtig procent van hun loon, dus legden twintig procent bij ter instandhouding van de SHB. Eind jaren vijftig ontstond groeiend verzet tegen de geleide loonpolitiek die de lonen in Nederland laag hield. Als resultaat van dat verzet, dat met veel stakingen gepaard ging, gingen ook de havenarbeiders er in inkomen op vooruit. En dus ook zij die bij de SHB werkten. Vanaf 1962 werd hun loon bij leegloop voor de volle honderd procent en niet meer voor slechts tachtig procent doorbetaald. De havenarbeiders betaalden vanaf dat moment geen bijdrage meer aan de instandhouding van de SHB. Toen daarna in de jaren zeventig de ideologie van de terugtrekkende overheid opgang maakte, probeerde men ook vanuit die hoek de bijdrage af te bouwen. In 1995 was het zo ver, de overheidsfinanciering van de leegloop werd definitief beëindigd.

Ondertussen probeerden de werkgevers om niet als enigen voor de kosten op te draaien en pleitten ze voor een 'zwevende reserve'. Dat waren tijdelijk aan te nemen arbeiders, die altijd paraat stonden maar slechts loon zouden ontvangen als ze daadwerkelijk hadden gewerkt. Dus: einde leegloop. Na de terugtrekking van de overheidsbemoediging in 1995 zette men de SHB om in een Besloten Vennootschap waarvan vakbondsbestuurders in de directie plaatsnamen. Een succes was de nieuwe onderneming niet want een jaar later moest het bedrijf al bijna de helft van het personeel ontslaan. Een derde van de 96 ontslagen havenwerkers ging een juridische strijd aan die pas begin 2012 ten einde kwam met een schadevergoeding voor de werknemers. Pieken en dalen in de vraag naar arbeid worden tegenwoordig weer opgevangen door mensen die niet in dienst van het havenbedrijf zijn. De vakbonden hebben geen strijd geleverd tegen de deregulering van de afgelopen decennia. Reden voor Hans Boot om te concluderen dat gebrek aan strijdzaamheid van de vakbeweging leidt tot een achteruitgang van de arbeids- en werkomstandigheden in de haven. Want zo kunnen we de nieuwe casualisatie van de havenarbeid volgens hem wel zien. Het is een achteruitgang en terugkeer naar oude toestanden.

Op een prettig leesbare manier heeft de schrijver alle ontwikkelingen van de afgelopen eeuw, maar vooral die sinds 1946 uit de doeken gedaan met een 'blik van onderop'. Aan het begin van ieder hoofdstuk staat een korte introductie, terwijl elk hoofdstuk wordt afgesloten met een korte samenvatting. Dit is een goede manier om een toch wel erg dik boek hanteerbaar te houden voor de lezer. Het boek is zeker geen traditionele institutionele bedrijfs geschiedenis maar toont ook het belang van

vakbondsstrijd of het ontbreken daarvan voor de vorming van instituties. We mogen ons echter afvragen of de volledige identificatie van de auteur met de strijd van onderop door een tamelijk kleine groep havenarbeiders hem niet het zicht op de werkelijkheid enigszins ontnemt. Flexibilisering van de arbeid zoals we die de afgelopen decennia hebben gezien, heeft voor veel mensen verkeerd uitgediend. Ze heeft ertoe geleid dat sommigen 'op zijn Amerikaans' met een aantal baantjes op karige wijze in hun levensonderhoud moeten voorzien. Dat is waar. Het gaat echter te ver om die ontwikkeling gelijk te stellen aan een terugkeer naar toestanden die eind negentiende eeuw heersten. Toen bestond er immers geen enkel sociaal vangnet. Dat de vakbewegingsmacht en de baan zekerheid onder vuur hebben gelegen en liggen, valt niet te betwisten. Het 'opstandig volk' heeft in het verleden gezorgd voor een 'neergang' van de losse arbeid. Maar of het een werkelijke 'terugkeer' daarvan moet vrezen?

Sjaak van der Velden, Rotterdam